

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA SO'Z YASALISHI VA QO'SHMA OTLAR

Temurova R.Y. ¹

Ilmiy rahbar: Shermatova Sh.A.

Annotatsiya:

Ushbu maqolada koreys va o'zbek tillarida qo'shma otlarning yasalishi, tarkibi, ma'nolari o'rganib chiqildi. Shuningdek foydalanish o'rinlari, birikmalar orqali yangi tushunchalarni yaratishi va bu so'zlar har bir so'z qismini saqlab qolishi yoki umuman boshqa yangi ma'no hosil qilishi mumkinligi va ma'noni kengaytirish va boyitish uchun xizmat qilishi ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: qo'shma otlar, so'z yasalishi, kompozitsiya, grammatik qurilish.

KIRISH

Har bir tilning tuzilish strukturasi va o'rganish metodikasi bo'lib, ularning asosini leksika va grammatika tashkil etadi. Xususan, ot so'z turkumining qanday yasalishi va ularni tadbiq qilish haqida ushbu maqola orqali ko'rib chiqiladi. Tilshunoslikda so'z yasalishi muhim yo'nalishlardan biri bo'lib, har bir tilning lug'at boyligini kengaytirish va yangi tushunchalarni ifodalashda asosiy vositalardan sanaladi. Koreys va o'zbek tillari o'ziga xos morfologik tuzilishga ega bo'lsa-da, ikkala tilda ham ot yasovchi qo'shimchalar orqali yangi leksemalar hosil qilish keng qo'llaniladi.

So'z yasalishlarining turlari haqida batafsil ko'rib chiqadigan bo'lsak, so'z yasalishi – tilning boyligi va ifodaliligini oshirish uchun yangi so'zlar yaratish jarayonidir. O'zbek tilida so'z yasalishi asosan uch usul orqali amalga oshiriladi:

1. Affiksatsiya (qo'shimchalar yordamida yasash kitob+xon – kitobxon)
2. Qo'shilish (kompozitsiyalar orqali so'z yasash ot+ot gul+tuvak – gultuvak)
3. Qisqartirish (abreviatsiya BMT – Birlashgan Millatlar Tashkiloti)

Affiksatsiya (qo'shimchalar yordamida yasalish) – bu usulda yangi so'zlarga qo'shib, yangi ma'no hosil qilinadi. Qo'shimchalar so'zning bosh (ildiz) qismiga qo'shib, so'z turkumini, ma'nosini yoki grammatik shaklini o'zgartiradi. Qo'shimchalarga ko'ra, affiksatsiya quyidagicha bo'linadi:

- So'z yasovchi qo'shimchalar: Yangi so'zlar hosil qilish uchun ishlatiladi. Masalan: kitobchi (kitob + -chi), gulzor (gul + -zor), tezlik (tez + -lik).

- Shakl yasovchi qo'shimchalar: So'zning grammatik shaklini o'zgartiradi, lekin yangi so'z hosil qilmaydi. Masalan: uyim (uy + -im), kitoblar (kitob + -lar).

Qo'shilish (kompozitsiya) – qo'shilish usulida ikki yoki undan ortiq mustaqil so'z birlashib, yangi so'z hosil qiladi. Bunda har ikki so'z o'zining mustaqil ma'nosini yo'qotmasdan, bir butun ma'no ifodalaydi. Qo'shilish yo'li bilan hosil qilingan so'zlar odatda quyidagi turlarga bo'linadi:

- Qo'shma so'zlar: ikkita mustaqil so'zning birlashishi bilan hosil qilinadi. Masalan: oynaxalta (oyna + xalta), tog'-tosh (tog' + tosh), tez yordam (tez + yordam).

- Birikma so'zlar: bu so'zlar defis bilan yoziladi yoki birgalikda bo'ladi, yangi ma'no ifodalab, murakkab so'z sifatida qaraladi. Masalan: kuzgi ta'til, kunbotar, tushlik vaqt.

Qisqartirish (abreviatsiya) – qisqartirish usulida bir necha so'zning dastlabki harflari yoki bo'g'inlari birlashtirilib, yangi so'z hosil qilinadi. Bu usul ko'pincha tashkilot, muassasa yoki maxsus atamalarda qo'llaniladi.

- Dastlabki harflar bo'yicha qisqartirish: Har bir so'zning bosh harfi olinadi. Masalan: O'zMU (Ozbekiston Milliy Universiteti), BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti).

- Dastlabki bo'g'inlar bo'yicha qisqartirish: So'zlarning birinchi bo'g'inlari yoki qismlari olinadi. Masalan: paxta-to'qimachilik (paxta va to'qimachilik), avtotransport (avtomobil va transport).

¹ Temurova Ruxshona Yahyoyevna, SamDCHTI Sharq tillari fakulteti Filologiya va tillarni o'qitish (koreys tili) yo'nalishi 3-bosqich 2205-guruh talabasi

O'zlashmalar (leksik so'z yasalishi) - bu usulda boshqa tillardan kirib kelgan so'zlar o'zlashtirilib, o'zbek tiliga moslashadi. O'zlashma so'zlar asosan lotin, rus, arab tillaridan kirib keladi va yangi tushunchalar hosil qiladi. Masalan: telefon, kompyuter, bank.

Yasalishning ahamiyati. So'z yasalishining turli xil usullari tilning lug'aviy boyligini oshiradi, yangi tushunchalarni ifodalash uchun qulay vositalar yaratadi. Shu orqali til yanada ifodali va moslashuvchan bo'ladi.

Koreys tilida qo'shma otlar (합성명사) ikki yoki undan ortiq so'zning birlashishi natijasida yangi ma'no hosil qiluvchi so'zlar sifatida qaraladi. Koreys tilidagi qo'shma otlar, asosan, ikkita turdagi so'zlardan tashkil topadi: ko'plik va sifat yoki mavhum va aniq atamalarni birlashtirgan holda yangi ma'nolarni ifodalaydi.

Qo'shma otlarning tuzilishi.

1. Ikki otning birlashtirish: Koreys tilidagi ko'plab qo'shma otlar ikki otning birlashmasidan hosil bo'ladi. Bu holatda birinchi ot asosiy ma'no beradi, ikkinchi ot esa unga qo'shimcha ravishda izoh beradi. Misollar:

- 학교 - maktab (학교 = 학 + 교). 학 - Ilm, ta'lim; 교 - joy, muassasa;

- 자동차 - avtomobil (자동 + 차). 자동 - avtomatik, o'z-o'zini boshqarish, 차 - transport vositasi.

2. Ot va fe'lni birlashtirish. Ba'zi qo'shma otlar fe'l va otning birlashmasi natijasida hosil bo'ladi. Bu qo'shma otlar odatda harakat yoki jarayonni tasvirlaydi. Misollar:

- 등산 - tog'ga chiqish (등 + 산) 등 - ko'tarilish, 산 - tog';

- 운전 - haydovchilik (운 + 전) 운 - harakat, yo'l, 전 - boshqarish.

3. Koreys tilidagi qo'shma otlarning o'ziga xos xususiyatlari. Ko'pincha qo'shma otlarning ikkinchi qismi o'zi mustaqil bo'lishi mumkin, lekin birlashganda ular yangi ma'no hosil qiladi.

Koreys tilida qo'shma otlar yordamida yangi tushunchalar yoki jarayonlar ta'riflanadi. Masalan, 문화 madaniyat (문화 = 문 + 화), bu erda 문 - darvoza, 화 - o'zgarish yoki evolyutsiya.

Qo'shma otlarning turlari.

Haqiqiy qo'shma otlar. Bu turdagi qo'shma otlar ikki alohida so'zdan tashkil topib, yangi ma'no hosil qiladi. Misol:

- 컴퓨터 kompyuter (컴퓨터 = 컴 + 퓨터)

- 냉장고 muzlatkich (냉장 + 고)

Boshqa so'zlarning qo'shilishi. Ba'zan qo'shma otlar boshqa so'zlar yordamida hosil bo'ladi. Masalan, koreys tilida ko'plab qo'shma otlar X + Y shaklida bo'lishi mumkin, bunda X birinchi qismini, Y ikkinchi qismini anglatadi. Misol:

- 전화 telefon (전 + 화)

- 컴퓨터 게임 kompyuter o'yini (컴퓨터 + 게임)

Qo'shma otlar va ularning ahamiyati. Koreys tilida qo'shma otlar juda keng tarqalgan va bu tilning boyligiga katta hissa qo'shadi. Qo'shma otlar ko'pincha muayyan tushunchalarni qisqacha va aniq ifodalash imkonini beradi.

Qo'shma so'zlardan yasalgan fe'llar. Koreys tilida ot va fe'l birikmasi orqali yangi fe'l hosil qilish odatiy hol. Bunda otga 하다 (qilmoq), 가다 (bormoq), 이다 (bo'lmoq) kabi yordamchi fe'llar qo'shiladi. Misol:

농구하다 - "basketbol o'ynash" (농구 - basketbol, 하다 - qilmoq);

이민가다 - "immigratsiya qilmoq" (이민 - ko'chish, 가다 - borish);

야단치다 - "haqorat qilmoq, do'q qilmoq" (야단 - do'q, 치다 - urish/hujum qilish)

XULOSA

Koreys va o'zbek tillarida qo'shma otlarning yasalishi har xil usullarga asoslangan bo'lsa-da, ularning asosiy maqsadi til boyligini kengaytirish, tushunchalarni qisqacha va aniq ifodalashdan iborat.

O'zbek tilida kompozitsiya va affiksatsiya keng tarqalgan bo'lsa, koreys tilida so'zlarning ma'noli qismlarining uyg'unlashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Har ikki til misolida qo'shma otlarning tilshunoslikdagi o'rni va amaliy qiymati muhim ekanligi ko'rinib turibdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

[1]. A. Hojiyev. O'zbek tili so'z yasalishi. - Toshkent: O'qituvchi, 1989;

- [2]. Jo'rayev N. *O'zbek tili grammatikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2010;
- [3]. Madrahimov N. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. – Toshkent: Fan, 2008;
- [4]. Lee Kyung-ah. *Korean Grammar in Use: Beginning to Intermediate*. – Seoul: Darakwon, 2011;
- [5]. Ruzieva D. *Qiyosiy tipologiya: Koreys va o'zbek tillarida otlarning yasalishi*. // *Filologiya masalalari*. – 2020. – №2;
- [6]. Д.А Карпека. *Грамматика корейского языка*. Санкт-Петербург, «Восточный экспресс» - 2018;
- [7]. Anorqulov, S. (2020). *Toponyms as an object of linguistic research*. *Philology Matters*, 2020(1), 129-136.
- [8]. Безматов К. М. *Filologik Oliy Talim Muassasalarida Ikkinchi Chet Tili Boyicha O'qituvchilarning Kasbiy Kompetensiyalarini Shakllantirish (Nemis Tili Misolida) //Инновации В Педагогике И Психологии*. – 2022. – Т. 5. – №. 5.
- [9]. Mardanova Guljakhon, F. *Lexical Representation of the Concept 'Wealth'*
- [10]. https://uz.wikipedia.org/wiki/So%CA%BBz_turkumlari
- [11]. <https://www.korean.go.kr>
- [12]. <https://www.ziyonet.uz>